

פרשת וַאֲתַחֲפֹן

צִדְדֵי תַעֲשֶׂה אֶתְּךָ – וְאֶת חֲנֹן/נְחָמוֹ

לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ – מַה כָּל כֵּךְ מִיּוֹחַד, בְּעֵינַיִם וּבִיד? ?

בפרשתנו מופיעה הפרשיה הראשונה של קריאת-שמע, "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", אותה אנו חייבים לקרוא מדאורייתא, פעמיים ביום, שחרית וערבית. נתמקד הפעם במצוות התפילין כפי שהיא נזכרת בפרשיה זו, "וּקְשַׁרְתֶּם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ": מצוה חשובה זו נזכרת בארבע פרשיות שונות בתורה. גם תפילין של ראש וגם תפילין של יד, אמורים להכיל את ארבע הפרשיות, כשהן כתובות על גבי קלף. מהו סוד כוחה וחיבתה של מצווה זו? לכאורה מדובר במצוות עשה מכנית, הכרוכה בהתעסקות עם בתים ורצועות העשויים מעור בהמה, אותם יש לקשור על היד ולהניח על הראש. מה כבר ניתן להשיג באמצעות מצוה כזו? ובמיוחד בהתחשב בעובדה שלא ניתן אפילו לראות את הכתוב בפרשיות, הספונות להן בתוך הבתים. ובהתחשב בעובדה שמדובר באותן הפרשיות, לשם מה דרושה הכפילות? האם לא די בתפילין של יד, או בשל ראש בלבד? ומה פשר המיקום שנקבע להן? חשוב להבין שהמקום בו יש להניח כל אחת מהתפילות, מוגדר ומתוחם היטב. הנחתם של התפילין מחוץ "לתחום הצר" שנקבע להן אינה נחשבת כקיום של המצוה.

ומה מקום הנחתם של הבתים לפי ההלכה (הבית הוא מעין תיבה מעור מוקשה, בתוכו אמור לשכון הקלף)? את התפילין של יד מניחים וקושרים על הקיבורת של הזרוע (השריר התפוח והבולט בזרוע, כאשר אדם מקפל את ידו), בחלק הבולט יותר, כשהוא מוטה מעט לצד הגוף. את התפילין של ראש מניחים על הפדחת, מהמקום בו מתחילה צמיחת השערות (ולא על המצח) לאחור עד "סוף המקום שמוחו של תינוק רופס". לולא הכרנו את ההלכה, לבא ניסינו למצוא בעצמנו, על פי פשוטו של מקרא, את המקומות הנכונים להנחה, אין ספק שלא היינו מצליחים להגיע אליהם. קל להבין על דרך ההיגיון הפשוט את הציווי לקשר את עצמנו להוראות הבורא או לשאת אותן עלינו, אך מה פשר ההקפדה על הצורה החיצונית, על מקומן, על דרך הנחתן וכיו"ב, במקום על ראיית תוכנן? ומה עוד שהניסוח של התורה נראה ממבט ראשון פשרני, ולא מפורט. "וּקְשַׁרְתֶּם לְאוֹת עַל יָדְךָ" – ברור שמדובר ביד אחת, אך לא מצוין על איזו מהן. "וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ" – עלולים היינו להבין שמדובר במצח, מעל גשר האף, וברור לנו שלא בכך מדובר. ומכיוון שהתורה הקפידה על לשון זו דווקא, ברור שמוצפנים בה מסרים ייחודיים.

מהו עניינן של העיניים והיָד, ומה מייחד אותן דווקא, משאר האיברים? ננסה לערוך השוואה/הקבלה בין העין ובין היד. העין היא איבר עדין ורגיש לעומת היד הכוחנית בעלת העור המחוספס והגס ("כְּחֵי וְעַצְמֵי יָדֶיךָ"). לא לחינם מוגנת העין ע"י עפעפיים הנסגרים "בתעופה" מפני מזיקים, בריסים העוצרים גרגרי אבק, בגבות העוצרות אגלי זיעה ובאישונים המתכווצים מפני עודף תאורה. העין משמשת את חוש הראייה, "הגבוה" מבין החושים ומייצג בפנימיות את החוכמה. היד לעומתה משמשת את חוש המישוש, החוש הנמוך והגשמי ביותר. חוש הראייה מאפשר לאדם להתחבר ולהעביר לתודעתו תמונות של עצמים או אור, המגיעים אפילו ממרחק של מיליוני שנות אור. חוש המישוש מסוגל "לקרוא רק את פני הדברים" ורק באמצעות מגע פיזי ממש, מקירבה של מיקרונים ספורים. הראייה מיוחסת גם לרוחני, ואדם יכול לראות דברים גם "בעיני רוחו", בעוד המישוש בא לידי ביטוי ע"י הפעלת לחץ, דהיינו כוח פיזי (משקל, כוח חיכוך וכיו"ב). הראייה מאפשרת להקיף בשבריר שנייה, תמונת ענק ובה מספר לא מוגבל של פריטים וגוונים, בעוד שחוש המישוש מוגבל לשטח המגע של האצבעות וכף היד, אותן יש להוליך בצורה מסודרת על פני כל המשטח של העצם, אם רוצים לחוש את כולו. מעניין שהראייה מבוססת על קרינה של אור בעוד שהמישוש מתבסס על תאי-חישה הממוקמים בעור.

מפליא לגלות שהיד משמשת בעצם כעיניים בעבור העור, מעין "עֵינַיִם לעניים", עד כדי כך שהעור יכול גם לקרוא באמצעותה אותיות וספרים, דבר שכמו מרומז בכתוב "וּקְשַׁרְתֶּם לְאוֹת עַל יָדְךָ" (ניתן להיות מקושר אל האותיות גם ע"י היד). מההשוואה המצומצמת עולה שמדובר כאן בשני הקצוות של הסקאלה בה פועלים החושים. מחוש המישוש, המוגבל החדגוני והנחות, ועד לחוש הראייה המפותח, הרבגוני והלא-מוגבל. התורה כמו רומזת לנו בכך, שעלינו להיות מחוברים ומקושרים כל כולנו, בכל איברינו וחשינו למציאות האלוקית המפעמת בבריאה, לחוש אותה ולהישמע לה.

ומה הקשר שבין היד ובין העֵינַיִם? נסתפק בשתי דוגמאות מקצוות שונים. יש תהליכים לגביהם אומרים חז"ל "העין רואה והלב חומד...", שחלק ניכר מהם נגרר לשלב של "והיד לוקחת" וכיו"ב. לעומתם על דרך הקדושה קיימת גם אפשרות של אדם הקושר תפילין על זרועו השמאלית, מניח תפילין "בין עֵינָיו", שם את כף ידו הימנית על גבי שתי עֵינָיו וקורא "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד". יש כאן מעין חיבור ישיר בין היד ובין העיניים, עד כדי הפיכתן לישות אחת, שכל כולה השגת מטרה אחת, התבטלות אל הבורא "ה' אֶחָד", עד כדי הרגשה של שייכות לאחדותו יתברך. מה עומד מאחורי התהליך שתיארנו ומה מקומן של היד והעיניים בסיפור? אם נפתח צוהר לתיבות (למילים) בהן מדובר, עד כדי התייחסות לאותיות, הרי מה שעשינו כאן בשה"כ זה לשים יָד על גבי העֵינַיִם, חיברנו יָד עם עֵינָיו ואכן התוצאה המתקבלת מפעולת החיבור היא יָד + עֵינָיו == יָד עַ. (האות ע' קרויה עֵינָיו ולכן גם "רשאית" לייצג אותה).

כיום לצערנו, משתמשים בשורש י.ד.ע. כדי לציין שלאדם אוסף של ידיעות, מידע שהוא יכול לחזור עליו בעל פה. אך אם אנו רוצים לעלות לשורשה של פעולת הידיעה האמיתית, עלינו לגשת למופע הראשון בתורה של שורש זה כאשר

הוא מיוחס לבני אדם, "וְהָאָדָם יָדַע אֶת תּוֹהוֹ אֲשֶׁתוֹ". כלומר, ידיעה היא חיבור אמיתי. לכן דרוש לשם כך, חיבור בתחום הגשמי הפיזי וגם בתחום הרוחני.

השם 'תפילין' הוא בעצם הטיה ברבים של המילה 'תפילה'. על פי חסידות, עניינה של התפילה הוא גם חיבור, מצד השורש ת.פ.ל כלשון חז"ל "התנפל כלי חרס", שמשמעותו היא לתקן כלי חרס ע"י הדבקה וחיבור. מובן איפוא שמהותן של התפילין היא חיבור, ובעצם חיבורים, ברבדים שונים. איפה באה פעולת החיבור לידי ביטוי, בתפילין של ראש למשל? התורה מצוה שהתפילין של ראש יהיו "בין עיניך". לכאורה העין היא האמצעי האמין ביותר לגילוי האמת ולידיעת העובדות. למה אם כן ברא הקב"ה לאדם שתי עיניים, ולא הסתפק באחת? וכי יכולה עינו הימנית של אדם שראייתו תקינה, לראות את מה שעינו השמאלית אינה יכולה לראות, או להיפך? וראה זה פלא, כאשר אדם משתמש בעין אחת בלבד, ראייתו כמו "מזיפת" את המציאות. ניתן לעמוד על כך בניסוי פשוט, בו נמקד את ראייתנו בחפץ המונח נכחו במרחק של כמה עשרות סנטימטרים. אם נעצום עין אחת ומייד אחר כך נפקח אותה אגב עצימת העין השנייה, וחוזר חלילה, נגלה כי עם כל פקירה של עין ימין "זז" החפץ שמאלה ועם כל פקירה של עין שמאל "זז" החפץ ימינה. ליקוי נוסף הוא במימד העומק החסר כאשר משתמשים בעין אחת בלבד. לכן כמו רומזת התורה בהזכירה "בין עיניך" דווקא. עלינו לחבר את כוחות הראייה הרוחניים הטמונים בנו. אין להסתפק בימין ולא די בשמאל, כי האמת היא באמצע, בחיבורם של ימין ושמאל המוליד גם את מימד העומק.

ומה באשר לתפילין של יד? לפני שמניחים תפילין של ראש, עלינו להניח תפילין של יד, ודווקא על היד "הכהה", היד החלשה מבין השתיים. הכינוי "יד כהה", שניתן ליד שמאל, כמו בא לה מהיותה פחות מוארת. קו ימין בכלל ויד ימין בפרט מייצגים בפנימיות את הרצון לתת ולהשפיע טוב לזולת, להאיר. קו שמאל ויד שמאל לעומת זאת, מייצגים את הכחות, את החסרת האור, את הרצון לצמצם ולהחסיר בנתינה עד כדי התהפכותו ל-"רצון לקבל לעצמו" (במקום להשפיע ולתת לאחרים). מצב זה כמו מִיָּצַר וסותם את צינורות ההשפעה הרוחניים ומגביל את החיבור אל האלוקות. כמו שניתן להמיר חומר לאנרגיה, כך ניתן גם להמיר גשמיות ברוחניות. ע"י קשירתה של יד שמאל, כלומר כבילת הרצון הגשמי לקבל לעצמי בלבד, עוד ועוד חומריות. ע"י הגבלת 'הצמצום של הנתינה', מתחזק הרצון להשפיע ולתת וכמו נפתח הצינור הרוחני. זה הזמן איפוא להניח את התפילין של ראש, באמצעותם נוכל לקבל הארה רוחנית.

המקום בפדחת שעליו מניחים את התפילין של ראש, הוא המקום, בקדמת הקרקפת – באמצעה, בו גולגולתו של התינוק שקועה. אם ניגע בראשו של התינוק נגלה שהגולגולת שלו במקום זה רופסת ושקועה. ככל שהתינוק מתבגר הפתח נסגר והולך, אך פתח זה מהווה מעין עין שלישית, המופנית כלפי מעלה ופתוחה, לקבלת אורות רוחניים. לעומתה, יש בשתי העיניים הגשמיות מעין הסתרה על הרוחניות כפי שבא לידי ביטוי בירידתם הרוחנית של אדם וחוה לאחר החטא, כאשר "וּתְפַקְחְנָה עֵינֵי שְׂנֵיהֶם" - העיניים הגשמיות - על חשבון עיוורון ברוחניות. פקירתן של עיניים גשמיות מפנה את תשומת הלב והמחשבה אל החומר והיצר, ובכך כמו גורמת לו לאדם עיוורון חלקי כלפי הרוח (עור המכסה על האור).

חטא עץ הדעת דורש תיקון, ואחד הכללים החשובים בתיקון כראוי, הוא עשייתו "בדומה" (לקלוקל). כיצד נתקן איפוא את פְּתֻחוֹת הָעוֹר שלנו הנותנות משקל יתר לצדדים בהמיים ליצרים גשמיים ולתאוות? כיצד נרתום אותן לצד הקדושה ונביא לידי ביטוי את ניצוצות הקדושה החבויים בהם? ומסביר הרבי מליובאוויטש כי לשם כך אנו לוקחים עור – החלק החיצוני ביותר (בהפוך מפנימיות), עור של בהמה שאפילו לא נשחטה למטרה זו. את העור מעבדים לקלף ומבצעים בו מעין מהפך, הופכים את החושך לאור, ע"י כתיבה של סת"ם (ספרי תורה תפילין ומזוזות). הקלף הופך להיות חפץ של קדושה. כשמדובר בתפילין, מכניסים את הקלף לתוך בתים מעור ואת התפילין שהוכנו מניחים על הזרוע ועל הראש. בכך אנו כמו מְצַרִים את צינורות החולין הגשמיים ומרחיבים ופותחים את הצינורות הרוחניים. זהו אמצעי שאמור "לפתוח לנו את הראש" ולפקוח לנו את "העין הרוחנית". כדי להיות מחוברים גם במחשבה וברגש אנו גם קוראים קריאת-שמע בהיותנו עטורים בתפילין. אך עדיין, העיניים הגשמיות עלולות לגרום למעצורים ולהסתיר, כמו שהתורה מזכירה אותנו "וְלֹא תִתּוֹרֵי אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם". לכן כדי שפעולת הידיעה (חיבור) תהא אמיתית, אנו מניחים את היד המייצגת מוגבלות וגשמיות, על גבי העיניים הגשמיות ובכך אנו מגבירים את הראייה הרוחנית. כעת קל לנו לראות צד רוחני במילה טוֹטְפֶת, שהמפרשים מתקשים בפשר מקורה. ניתן לראות בה רמז לטְפֹטוֹף רוחני מתמשך (אין מים אלא תורה), החודר מבעד לנקב שבגולגולת, צר ככל שיהיה, מרווה את צימאונה של הנפש לרוחניות, וגורם לה להצמיח פירות מצד הקדושה.

דבר חסידות

יש אדם שזוכה לנצל את מידת הגאווה (הפסולה) לטובה. הוא עושה "מצוות גדולות" ובכך הוא כאילו מחקה את המלך הצדיק יהושפט, עליו מעיד הכתוב "וַיִּגְבַּה לְבֹו בְּדַרְכֵי ה'". ויש מי שנכשל בניצולה של מידת הענווה לרעה. הוא שפל בעיני עצמו עד כדי כך שהוא מחליט שלא לקיים מצוות, מתוך שהוא רואה את עצמו כמי שאינו ראוי לעשות מצוות. (מעובד מתוך כתר שם טוב)

שבת שלום ומבורך

10/11

אם ברצונך לקבל את הגיליון במייל או במסרון, אנא פנה אל hnananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691.